

MARCUS ZUERIIUS BOXHORN (LEIDEN)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
20 FEBRUARI 1641
2647

Antwoord op Huygens' brief van 17 februari 1641 (2641F).

Samenvatting: Boxhorn is het in grote lijnen met Huygens eens. Hij ziet het orgel vooral als middel om de onkunde van het publiek, veroorzaakt door het grote aantal melodieën en de slechte voorzangers, te bestrijden. Tevens heeft het orgel een geestelijk opbouwende werking, mits het op een christelijke manier gebruikt wordt.

Over een antwoord door Huygens is niets bekend.

Primaire bronnen: *Responsa*, pp. 22-29: volledig.

— *Epistolæ ac poemata* (Boxhorn 1652), pp. 132-134: volledig.

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 2647, p. 147: samenvatting.

— Rasch 2007, nr. 2647, pp. 516-520: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Cyprianus; Donatus; Justinus Martyr; Karel de Grote; Plato; Prudentius; Varro.

Titel: *Orgelgebruyck*.

Glossarium: cantus (gezing); calamus (riet = orgelpijp); chelys (lier); concentus (samenklank); crotales (castagnetten); fides (snaren); hymnus (lied); instrumentum musicum (muziekinstrument); modus (melodie); musica (muziek); organa (orgel); ὄργανον (orgel); phonascus (voorzanger); psalmus (psalm); psalterium (psalmboek); resultare (klinken); sonare (klinken); testudo (citer).

Transcriptie

¹Constantino Hugenio Marcus Zuerius Boxhornius salutem dicit.

Jam verò id certissimum est, quod de musicorum in ecclesiâ instrumentorum usu, publico et elegantissimo scripto adseruisti, vir nobilissime. Quidni enim pro tam illustri beneficio ita gratias tibi agam, qui et sic debeo, et aliter non possum? Nec enim hujus argumenti tui sententiam ad me transmittere tantum dignatus es, sed etiam, quod meritò pluris facio, ipsam persuasisti. Memineram, cum tua legerem, Justini Martyris, qui inter primos et sanctissimos patrum Christianorum, sive ætatem videas, sive eruditionem, censetur. Is, ubi de musicâ, quæ Christia- |23| -norum ecclesias decet, agit, assuetas ethnicorum scenis fides, cantusque inanimorum organorum pariter cum saltationibus et crotalis, ab ecclesiâ perpetuò vult exulare. Addit interim, eodem loco, placere sibi, ut in Christianorum cœtibus relinquatur ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ὀργάνων. Quæ autem est illa laudata χρῆσις? Ipsa illa, quam tu tot rationum pietate commendasti. Illa, quam ²religiosam mulcedinem, ad Donatum, vocat Cyprianus. Illa, cujus, ut et organi tui, meminit Prudentius: |133|

³Quidquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
Quidquid in arcano vomit ingens spiritus haustu;
Quidquid casta chelys; quidquid testudo resultat; |24|
Organa disparibus calamis quod consona miscent;
Æmula pastorum quod reddunt vocibus antra;
Christum concelebret, Christum sonet; omnia Christum;
Muta etiam fidibus sanctis animata loquantur.

1. *Responsa*: aanhef ontbreekt.

2. Cyprianus, *Ad Donatum*, 16 (laatste zin): 'Magis carissimos pascis, si sit nobis spiritualis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo.'

3. Prudentius, *Liber Apotheosis*, 386-392. Het citaat is geheel exact.

À quâ veterum pietate multis passibus defleximus; ex quo musicorum instrumentorum concentu, in Christianorum templis, non cæleste aliquod, sed vanum argumentum; non animos, sed aures intramus. Quod nisi sit prostituere fana nostra, quid sit nescio. Hoc interim scio, et imprimis id debeo tibi; ut magna et stupenda quædam musicæ vis est in animos humanos, ita cum incredibili conjunctam esse hominum utilitate, si | 25 | in divino et Christiano argumento occupetur. Sæpè ego experiendo didici, intimos sensus meos hâc ratione, vel maximè commoveri. Si enim mutatâ musicâ, ut censuit Plato, etiam Respublicæ mutantur (quo de argumento, à veterum aut recentiorum nemine satis, quod sciam, explicato, nonnulla olim privatim mihi sum commentatus), quantum illam posse credendum est, cum majestate, et meditamentis divinarum rerum, conjunctam, ad conversionem, sive, ut ille loquitur, purgationem animorum?

Quid ⁴quod, ut tu quidem, sicut alia omnia, censes rectissimè, populi in ecclesiis nostris non tam canentis ferè, quam boantis, intemperies, solo organorum, de quibus agis, beneficio possit pro- | 26 | -fligari? Est quidem in templis nostris, et cæteris præit ⁵'Phonascus' aliquis, 'vocisque,' ut Varronis verbis utar, 'suscitabulum,'

Cantantiumque gallus gallinaceus;

non tamen rarò contingit, ut rugitum audias, ubi hymnum expectas, postquam sine ordine ac lege

⁶Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.

Quidni enim hæc experto tibi et testato sic exponam? Agnosco quidem turpissimæ hujus ἀταξία | 134 | caussam in imperitiâ populi, et illa multitudine ac varietate modorum, qui longè diversissimi in Psalteriis nostris deprehenduntur. Sed interim ita mihi persuasum est, eam varietatem vel maximè esse necessariam. Quod Carolus | 27 | ille Magnus non ignoravit. Cum enim eâ tempestate Gregoriana musica maximè vigeret, quæ non omnibus modis in ecclesiis locum concedebat, ille, incredibili diligentîâ, singulorum modorum vim ac leges propius investigans, diversos, qui antea in usu non erant, invexit, quibus ecclesia Dei omnis argumenti hymnos commodius exprimere posset. Ac sanè plurima in sacris litteris, psalmis imprimis, offeruntur, quæ non bene iisdem modis, sed multò melius aptiusque hoc quam alio exponuntur. In caussa sunt varii animorum motus variique affectus, qui pro argumenti diversitate legentibus offeruntur. Quis enim est, qui non sentiat, nunc rapi animos in sanctissimum quemdam furorem; | 28 | nunc iterum reddi placidiores; nunc dejici in mœrorem et singultus; nunc iterum inde in spem, lætitiâ, inque cœlestem amorem abripi, attolli? Quæ omnia qui iisdem modis obtineri et præstari posse existimat, næ ille, meo saltem judicio, dissentit à ratione. Nec proinde laudare possum Anglorum institutum, qui intra arctas nimis angustias illud tam latè exporrectum, et variegatum argumentum cohibere. Nec quidquam obstat, quò minus te sequamur, qui ad imperitiâ vulgi in ordinem redigendam, ad incendendum ardorem animorum, eam organorum vim, ac usum commendasti. Ac gravissimis rationibus asseruisti, ut nihil nobis addendum supersit, præter adsensum | 29 | et ea vota, quæ summis virtutibus tuis debentur. Tuo enim ingenio omnem gloriam illustrium litterarum, tuâ humanitate eruditos, tuis denique curis omnem hanc Rempublicam agnoscimus maximè juvari. Deus te quam diutissime incolumem superesse velit, vir nobilissime. Lugduni-Batavorum, Februarii ⁷XX Anno MDCXLI.

Illustri tuo nomini

obstrictissimus
M. Zuerius Boxhornius.

4. *Epistolæ*: <quid>.

5. Varro, *Menippeæ*, 354-355: 'Φωνασκία sum vocis suscitabulum | *Cantantiumque gallus gallinaceus.*'

6. Vergilius, *Æneis*, II, 53.

7. *Epistolæ*: <20 1641>.

Vertaling

Marcus Zuerius Boxhorn groet Constantijn Huygens.

Zeker is het, edele heer, dat u over het gebruik van muziekinstrumenten in de kerk een boeiend geschrift het licht heeft doen zien. Waarom zou ik u niet voor zo'n grote gunst de dankbaarheid betonen die ik u verschuldigd ben? U heeft niet alleen de moeite genomen uw ideeën over de zaak aan mij mee te delen, maar ook, wat meer betekent, heeft u dat overtuigend gedaan. Toen ik uw geschrift las moest ik denken aan Justinus Martyr, die gehouden wordt voor één der eerste kerkvaders, zowel in tijd als in wijsheid. Hij wil, wanneer hij schrijft over de muziek die in de Christelijke kerk past, het snaargeluid dat het toneel der heidenen begeleidt, het gezang van het zielloze orgel zowel als het dansen en het geklepper van de castagnetten voor eeuwig uit de kerk bannen. Maar te zelfder plekke zegt hij wel dat hij zou willen dat in de samenkomsten der Christenen ¹het gebruik van het voormelde orgel¹ behouden blijft. Wat is nu dat lovenswaardige ²gebruik²? Hetzelfde dat u met de vroomheid van zoveel redenen hebt aanbevolen. Hetzelfde dat Cyprianus tegenover Donatus ³een godsdienstige streling noemt. Hetzelfde waarvan, net als van uw orgel, Prudentius zich herinnert:

⁹Alles wat de gebogen hoorn, weerklinkend in de bronzen holte, uitloeit;
Alles wat de geweldige wind na inademen weer uitademt uit het diepste van de borst;
Alles wat de beschaafde lier en citer laten klinken;
Alles wat het welluidende orgel mengt in zijn onderscheiden pijpen;
Alles wat de grotten als echo weerklaatsen van de stemmen van de herders;
Dat alles love Christus, noeme zijn naam; al het stomme
Spreke van Christus, tot leven gebracht door heilige snaren.

Van deze vroomheid der ouden zijn wij ver afgedwaald. Met het samenspel van muziekinstrumenten in de kerken der Christenen zijn we niet een hemelse maar een ijdele weg ingeslagen, niet naar de ziel maar naar de oren. Als onze kerken zich hiermee niet veil bieden, zou ik het niet meer weten. Wel weet ik nu, en wel in de eerste plaats door u, dat, zo groot en wonderbaarlijk als de uitwerking is van bepaalde muziek op het menselijk gemoed, [deze muziek] verbonden kan worden met een ongelooflijk nut voor de mensen, als deze op heilige en Christelijke wijze wordt gebruikt. Dikwijls heb ik uit eigen ervaring ondervonden dat mijn inwendige zintuigen hierdoor ten zeerste werden bewogen. Als immers door de verworden muziek, zoals Plato stelt, zelfs een staat verwordt (over welke zaak, die naar mijn weten noch door oude noch door nieuwere schrijvers voldoende is verklaard, ik indertijd enige ongepubliceerde commentaren heb vervaardigd), in hoeverre moeten wij dan [niet] van mening zijn dat die [muziek], verbonden met de plechtigheid en de toerusting van heilige zaken, in staat is tot bekering of, zoals hij [Plato] zegt, tot reiniging van de zielen?

Maar zou de wanorde, die u net als het andere terecht waarneemt, van ons kerkvolk, dat eerder hoest dan zingt, slechts door de hulp van het orgel, waarover u handelt, kunnen worden bestreden? Het is immers zo dat in onze en andere kerken ¹⁰'een voorzanger voorgaat en de stemmen opwekt,' in de woorden van Varro:

als een haantje-de-voorste tussen de zangers.

Maar het gebeurt niet zelden dat u een gebrul hoort waar u een gezang verwacht, wanneer zonder maat en regel:

¹¹De holle holten gaan steunen en zuchten.

8. Cyprianus, *Ad Donatum*, 16 (slotzin): 'Beter voedt u uw dierbare vrienden, als wij geestelijke woorden horen, als *een godsdienstige streling* onze oren beroert.'

9. Prudentius, *Liber Apotheosis*, 386-392.

10. Varro, *Menippeæ*, 354-355: 'Ik ben *oefenaar van de zang en wek de stem op*, | *Als een haantje-de-voorste onder de zangers*.'

11. Vergilius, *Aeneis*, II, 53.

Waarom zou ik mij niet uitspreken tegen u, de getuige-deskundige? Ik zie de oorzaak van deze verschrikkelijke ^Lwanorde^J in de onkunde van het volk en in de veelheid en verscheidenheid van de melodieën die in overdaad in onze psalmboeken worden aangetroffen. Wel ben ik ervan overtuigd dat deze verscheidenheid hoogst noodzakelijk is, hetgeen Karel de Grote zich al evenzeer bewust was. Toen immers in zijn tijd het Gregoriaanse gezang zeer bloeide, waarin niet aan alle melodieën een plaats in de kerk was gegund, heeft hij met groot inzicht, na nader onderzoek naar de uitwerking en wetmatigheden van afzonderlijke melodieën, die eerder niet in gebruik waren, daarvan verschillende ingevoerd, waarmee de kerk van God gemakkelijker gezangen van allerlei aard kon weergeven. Er zijn toch veel onderwerpen in de Heilige Schrift, met name in de psalmen, die zich niet goed met steeds dezelfde melodie, maar veeleer beter en geschikter met een bepaalde dan met een andere melodie laten zingen. Met name gaat het om de verschillende gemoedsbewegingen van de ziel, die al naar gelang de verscheidenheid van hun aard aan de lezers worden voorgehouden. Wie ervaart niet dat onze ziel nu eens in een of andere godsdienstige ijver wordt meegesleept, dan weer tot rust wordt gebracht, nu eens in droefheid en gesnik wordt gestort, dan weer in hoop, vreugde en hemelse liefde wordt meegevoerd en opgetild? Wie denkt dat dat alles met dezelfde melodieën opgewekt en verkregen kan worden, is, tenminste volgens mij, niet goed bij zijn verstand. Daarom kan ik ook niet de werkwijze van de Engelsen goedkeuren die binnen zoveel beperking [van melodieën] zoveel toelaten en allerlei inhoud omsluiten. Maar niets staat in de weg dat wij u tenminste volgen, die hebt aanbevolen de uitwerking en het gebruik van het orgel aan te wenden om de onkunde van het kerkvolk te keren en om de zielen in toewijding te ontsteken. En u hebt dat met degelijke redeneringen aangetoond, zodat wij daar niets anders aan kunnen toevoegen dan onze instemming en onze gelukwens, die wij uw voortreffelijke kwaliteiten schuldig zijn. Wij erkennen dat de roem van de schone letteren door uw vernuft veel vooruit wordt geholpen, de ontwikkelden door uw beschaving, deze hele republiek door uw inzet. Moge God u steeds beschermen, edele heer. Leiden, 20 februari 1641.

Uw toegewijde
Marcus Zuerius Boxhorn.
